

"مقاله پژوهشی"

تأثیر کاهش پروتئین جیره و افزودن عصاره گیاه دارویی نعنای فلفلی بر عملکرد، خصوصیات لاشه، فراسنجه‌های خونی و جمعیت میکروبی جوجه‌های گوشتی

معصومه محمد نژاد^۱، منصور رضایی^۲ و محمد کاظمی فرد^۳

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه علوم دامی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری

۲- استاد، گروه علوم دامی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری

۳- دانشیار، گروه علوم دامی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، (نویسنده مسؤل: mo.kazemifard@gmail.com)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۳/۱

صفحه: ۵۲ تا ۶۳

چکیده مبسوط

مقدمه و هدف: با توجه به افزایش جمعیت و بیشتر شدن تقاضا برای منابع پروتئینی، پرورش طیور به سمت صنعتی شدن پیش رفت. این موضوع سبب افزایش تراکم پرورش در واحد سطح و همین‌طور تشدید احتمال بروز بیماری‌ها در آنها شده‌است. این درحالی است که گسترش بیماری‌ها سبب تمایل بیشتر به استفاده از آنتی‌بیوتیک‌ها شد. از این‌رو، یکی از راه‌کارهای کاهش مصرف آنتی‌بیوتیک‌ها، استفاده از گیاهان دارویی است که از جمله آن‌ها می‌توان به نعنای اشاره کرد. بنابراین آزمایشی به‌منظور بررسی اثرات کاهش سطح پروتئین جیره و افزودن عصاره نعنای فلفلی بر عملکرد جوجه‌های گوشتی نر سویه راس ۳۰۸ به اجرا در آمد.

مواد و روش‌ها: آزمایشی در قالب طرح کاملاً تصادفی نامتعادل و با روش فاکتوریل ۲×۲ با چهار تیمار، چهار تکرار و ۱۰ قطعه جوجه در هر تکرار انجام شد. جیره‌های آزمایشی شامل: یک) جیره شاهد با پروتئین استاندارد و بدون عصاره نعنای فلفلی، دو) جیره شاهد با افزودن سه دهم درصد جیره عصاره نعنای فلفلی، سه) جیره کم‌پروتئین بدون افزودن عصاره نعنای فلفلی، چهار) جیره کم‌پروتئین با افزودن سه دهم درصد جیره عصاره نعنای فلفلی بود. در طول آزمایش عملکرد پرندگان بصورت دوره‌ای، فراسنجه‌های خونی، پاسخ ایمنی، کیفیت گوشت، جمعیت میکروبی و خصوصیات لاشه مورد ارزیابی قرار گرفت.

یافته‌ها: در دوره رشد و کل دوره پرورش مصرف خوراک و افزایش وزن در تیمار حاوی جیره کم‌پروتئین با افزودن سه دهم درصد جیره عصاره نعنای فلفلی نسبت به تیمار دارای جیره کم‌پروتئین بدون افزودن عصاره نعنای فلفلی، به‌طور معنی‌داری افزایش یافت. در دوره رشد، پایانی و کل دوره پرورش، کم‌ترین ضریب تبدیل غذایی در تیمار شاهد حاوی عصاره نعنای فلفلی مشاهده شد. کم‌ترین درصد چربی محوطه بطنی در تیمار شاهد حاوی عصاره نعنای فلفلی مشاهده شد ($p < 0.05$). در سنین ۲۱ و ۴۲ روزگی، کم‌ترین سطح تری‌گلیسرید در تیمار شاهد دارای ۰/۳ درصد عصاره نعنای فلفلی مشاهده شد درعین حال تری‌گلیسرید در تیمار کم‌پروتئین با عصاره نعنای فلفلی کاهش معنی‌داری در مقایسه با تیمار دارای جیره کم‌پروتئین بدون عصاره نعنای فلفلی داشت ($p < 0.05$). در طول آزمایش کیفیت گوشت و جمعیت میکروبی تحت تأثیر تیمارهای آزمایشی قرار نگرفتند.

نتیجه‌گیری: نتایج این آزمایش نشان داد که گنجاندن عصاره نعنای فلفلی در جیره از دوره‌ی رشد می‌تواند سبب بهبود عملکرد شود.

واژه‌های کلیدی: پروتئین، جمعیت میکروبی، جوجه گوشتی، عصاره نعنای فلفلی، عملکرد

مقدمه

در صنعت پرورش طیور بخش زیادی از هزینه‌های تغذیه‌ای مربوط به تأمین پروتئین و اسیدهای آمینه ضروری طیور است (۵،۱۵). مکمل‌سازی افزودنی‌های غذایی در جیره می‌تواند سبب ایجاد شرایط مطلوب در دستگاه گوارش حیوان جهت بهبود هضم مواد غذایی شود (۳۰،۴۰). به‌علت باقی ماندن بقایای آنتی‌بیوتیک‌ها در گوشت و سایر فرآورده‌های طیور و انتقال آن‌ها به انسان و ایجاد مقاومت باکتریایی، استفاده از آنتی‌بیوتیک‌ها در بسیاری از کشورها ممنوع شده است (۶،۸). امروزه از افزودنی‌های خوراکی چون اسیدهای آلی، پروبیوتیک‌ها، پروبیوتیک‌ها و گیاهان دارویی به‌عنوان جایگزین آنتی‌بیوتیک‌ها استفاده می‌شود. افزودنی‌های خوراکی محرک رشد، با تأثیر بر میکروفلور دستگاه گوارش و کنترل میکروارگانسیم‌های بیماری‌زا سبب افزایش قابلیت دسترسی مواد مغذی ضروری برای جذب در روده و در نتیجه رشد بهینه حیوان در چارچوب توانایی ژنتیکی آنها می‌شود (۱۱،۲۵). از جمله مزایای استفاده از گیاهان دارویی می‌توان به ساده بودن کاربرد و نداشتن اثرات سوء در اکثر موارد بر عملکرد طیور و نیز باقی نماندن بقایای مضر در فرآورده‌های طیور اشاره کرد (۸،۱۸،۳۸). نعنای به، دلیل داشتن ویژگی آنتی‌سپتیک مانع از رشد باکتری‌های بیماری‌زای دستگاه گوارش و بهبود هضم و جذب مواد غذایی در روده می‌شود. بنابراین استفاده از نعنای در جیره جوجه‌های گوشتی هم به لحاظ بهبود عملکرد و هم به

لحاظ بهبود سلامت دارای اهمیت زیادی است (۳۹). آزمایش با هدف بهبود عملکرد و خصوصیات لاشه جوجه‌های گوشتی در اثر استفاده از عصاره نعنای فلفلی، تولید مرغ عاری از آنتی‌بیوتیک و بهبود سلامت مصرف‌کنندگان به‌اجرا درآمد.

مواد و روش‌ها

این آزمایش با ۱۵۰ قطعه جوجه‌گوشتی سویه تجاری رأس ۳۰۸ در قالب طرح کاملاً تصادفی نامتعادل و به روش فاکتوریل ۲×۲ با چهار تیمار، چهار تکرار (تیمار اول با سه تکرار) و ۱۰ قطعه جوجه در هر تکرار در دانشگاه کشاورزی ساری در سال ۱۳۹۴ انجام شد. تیمارها شامل: تیمار ۱: جیره شاهد (پروتئین خام توصیه شده بر اساس راهنمای سویه راس و بدون افزودن عصاره نعنای فلفلی)، تیمار ۲: جیره شاهد با افزودن ۰/۳ درصد عصاره نعنای فلفلی، تیمار ۳: جیره کم‌پروتئین بدون افزودن عصاره نعنای فلفلی، تیمار ۴: جیره کم‌پروتئین با افزودن ۰/۳ درصد عصاره نعنای فلفلی. همچنین جیره کم‌پروتئین حاوی ۲ درصد پروتئین خام کمتر از جیره شاهد می‌باشد. جیره‌ها بر پایه ذرت و کنجاله‌ی سویا تنظیم شدند (جدول ۱). جهت تهیه عصاره الکلی گیاه نعنای فلفلی، پودر گیاه خشک شده با نسبت دو به ده با اتانول ۸۰ درصد مخلوط و به‌مدت ۷۲ ساعت در الکل قراد داده شد، بعد از جداسازی تفاله از عصاره با استفاده از کاغذ صافی، از دستگاه روتاری در شرایط خلا برای تغلیظ عصاره استفاده شد (۲۸).

هوازی، یک دهم میلی‌لیتر از رقت تهیه شده از محتویات روده بر روی محیط کشت به‌طور سطحی پخش شد. نمونه‌های اخیر در جار بی‌هوازی حاوی گاز پک C قرار داده شده و در انکوباتور با دمای ۳۰ درجه سانتی‌گراد به‌مدت ۴۸ ساعت نگهداری شدند (۴۶).

در همه موارد پس از اتمام زمان انکوباسیون، کلنی‌ها بعد از شمارش، در عکس رقت مورد استفاده ضرب شده و سپس لگاریتم آن‌ها گرفته شد تا لگاریتم تعداد کلنی در واحد وزن (لگاریتم واحد‌های پرگنه شکل گرفته به ازاء هر گرم) بدست آید. جهت بررسی ویژگی‌های لاشه، نمونه‌های لاشه پس از تخلیه امعاء و احشاء و چربی محوطه بطنی با ترازوی دیجیتال وزن شده و به‌صورت درصدی از وزن زنده بیان شد. درصد ران، سینه، چربی محوطه بطنی، پس از جداسازی از لاشه به صورت درصدی از وزن لاشه ثبت شدند. درصد جگر، قلب و سنگدان بر حسب درصدی از وزن زنده بیان شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SAS (9.1) (۴۲) انجام شد. مقایسه میانگین با استفاده از آزمون دانکن در سطح معنی‌دار پنج صدم درصد انجام شد. مدل آماری طرح مورد استفاده در این آزمایش به صورت رابطه (۱) بود:

$$X_{ijk} = \mu + A_i + B_j + (AB)_{ij} + e_{ijk}$$

μ : میانگین مشاهدات A_i : پروتئین B_j : عصاره نغاع $(AB)_{ij}$: پروتئین و عصاره نغاع e_{ijk} : خطای آزمایشی X_{ijk} : ارزش هر مشاهده.

جیره‌های غذایی مورد استفاده در این طرح بر حسب احتیاجات سویه تجاری راس ۳۰۸ آماده شدند. مصرف خوراک، افزایش وزن و ضریب تبدیل غذایی به‌صورت دوره‌ای محاسبه شد. برای تعیین تیتراژ آنتی‌بادی علیه گلوبول قرمز گوسفندی در روز ۲۸ از هر تکرار دو قطعه پرند انتخاب شد و گلوبول قرمز گوسفندی ۲۵ درصد به‌مقدار یک دهم میلی‌لیتر در عضله سینه جوجه تزریق شد، ۱۴ روز بعد از تزریق، خونگیری از جوجه‌ها انجام شد و نمونه‌های سرم برای تعیین عیار پادتن مورد بررسی قرار گرفت (۲۶). در روز ۲۱ و ۴۲ پرورش از هر تکرار دو قطعه جوجه برای خونگیری انتخاب شد، بعد از خونگیری از ورید بال چپ نمونه‌های خون به لوله‌های حاوی EDTA منتقل شد.

فراسنجه‌های خونی شامل گلوکز، کلسترول، تری‌گلیسرید و HDL با اسپکتوفتومتر با استفاده از کیت‌های تهیه شده از شرکت پارس آزمون اندازه‌گیری شدند. به‌منظور بررسی جمعیت میکروبی سکوم، در سن ۴۲ روزگی، از هر تکرار یک قطعه پرند با میانگین وزنی نزدیک به‌گروه مربوطه انتخاب شده پس از توزین به روش جابجایی مهره‌گردنی کشتار شد، در شرایط استریل محتویات سکوم استخراج و جمعیت لاکتوباسیل‌ها و کل باکتری‌های هوازی مورد شمارش قرار گرفت. برای شمارش لاکتوباسیل‌ها، بعد از تهیه محیط کشت تریپتیک سوی آگار، با میکروسمپلر، یک‌دهم میلی‌لیتر از نمونه‌های تهیه شده، بر روی محیط کشت به‌طور سطحی پخش شد و پلیت‌های کشت داده شده مربوط به کل باکتری‌ها بعد از ۴۸ ساعت انکوباسیون در دمای ۳۵ درجه سانتی‌گراد شمارش شد (۳۲). برای شمارش کل باکتری‌های

تأثیر کاهش پروتئین جیره و افزودن عصاره گیاه دارویی نعنای فلفلی بر عملکرد، خصوصیات لاشه، فراسنجه‌های خونی و ۵۴

جدول ۱- اجزاء و ترکیب شیمیایی جیره‌های آزمایشی (درصد)

Table 1. Components and chemical composition of experimental diets (percentage)

اجزاء و ترکیب شیمیایی جیره‌های آزمایشی در دوره رشد (درصد)**		اجزاء و ترکیب شیمیایی جیره‌های آزمایشی در دوره آغازین (درصد)*		اجزاء و ترکیب شیمیایی جیره‌های آزمایشی در دوره پایانی (درصد)***	
عصاره نعنای فلفلی	استاندارد بدون	عصاره نعنای فلفلی	استاندارد بدون	عصاره نعنای فلفلی	استاندارد بدون
۵۳/۳۲	۵۳/۳۲	۵۳/۳۲	۵۳/۳۲	۵۳/۳۲	۵۳/۳۲
ذرت	کنجاله سویا	ذرت	کنجاله سویا	ذرت	کنجاله سویا
۴۰/۳۸	۴۰/۳۸	۴۰/۳۸	۴۰/۳۸	۴۰/۳۸	۴۰/۳۸
روغن سویا	دی کلسیم فسفات	روغن سویا	دی کلسیم فسفات	روغن سویا	دی کلسیم فسفات
۲/۱۰	۱/۷۶	۲/۱۰	۱/۷۶	۲/۱۰	۱/۷۶
سنگ آهک	نمک	سنگ آهک	نمک	سنگ آهک	نمک
۱/۲۰	۰/۳۱	۱/۲۰	۰/۳۱	۱/۲۰	۰/۳۱
ماسه	عصاره نعنای	ماسه	عصاره نعنای	ماسه	عصاره نعنای
۰/۳۰	۰/۳۰	۰/۳۰	۰/۳۰	۰/۳۰	۰/۳۰
مکمل معدنی و ویتامینه*	دی ال - متیونین	مکمل معدنی و ویتامینه*	دی ال - متیونین	مکمل معدنی و ویتامینه*	دی ال - متیونین
۰/۵۰	۰/۱۳	۰/۵۰	۰/۱۳	۰/۵۰	۰/۱۳
ال - لیزین	ترکیب شیمیایی	ال - لیزین	ترکیب شیمیایی	ال - لیزین	ترکیب شیمیایی
۰/۲۰	۰/۱۹	۰/۲۰	۰/۱۹	۰/۲۰	۰/۱۹
انرژی متابولیسم (کیلوکالری/کیلوگرم)	پروتئین (درصد)	انرژی متابولیسم (کیلوکالری/کیلوگرم)	پروتئین (درصد)	انرژی متابولیسم (کیلوکالری/کیلوگرم)	پروتئین (درصد)
۳۹۰۰	۱۹/۸۴	۳۹۰۰	۱۹/۸۴	۳۹۰۰	۱۹/۸۴
۲۹۰۰	۵/۲۳	۲۹۰۰	۵/۲۳	۲۹۰۰	۵/۲۳
۲۹۰۰	۰/۸۵	۲۹۰۰	۰/۸۵	۲۹۰۰	۰/۸۵
۲۹۰۰	۰/۴۲	۲۹۰۰	۰/۴۲	۲۹۰۰	۰/۴۲
۲۹۰۰	۱/۱۱	۲۹۰۰	۱/۱۱	۲۹۰۰	۱/۱۱
۲۹۰۰	۰/۴۰	۲۹۰۰	۰/۴۰	۲۹۰۰	۰/۴۰
۲۹۰۰	۰/۷۸	۲۹۰۰	۰/۷۸	۲۹۰۰	۰/۷۸
۲۹۰۰	۰/۸۱	۲۹۰۰	۰/۸۱	۲۹۰۰	۰/۸۱
۲۹۰۰	۰/۸۳	۲۹۰۰	۰/۸۳	۲۹۰۰	۰/۸۳
ترکیب شیمیایی اندازه گیری شده	پروتئین (درصد)	ترکیب شیمیایی اندازه گیری شده	پروتئین (درصد)	ترکیب شیمیایی اندازه گیری شده	پروتئین (درصد)
۲۹۰۰	۴/۵۲	۲۹۰۰	۴/۵۲	۲۹۰۰	۴/۵۲
۲۹۰۰	۴/۴۸	۲۹۰۰	۴/۴۸	۲۹۰۰	۴/۴۸
۲۹۰۰	۳/۴۸	۲۹۰۰	۳/۴۸	۲۹۰۰	۳/۴۸
۲۹۰۰	۳/۵۳	۲۹۰۰	۳/۵۳	۲۹۰۰	۳/۵۳
۲۹۰۰	۴/۴۸	۲۹۰۰	۴/۴۸	۲۹۰۰	۴/۴۸
۲۹۰۰	۴/۵۲	۲۹۰۰	۴/۵۲	۲۹۰۰	۴/۵۲

* مقادیر به ازای هر کیلوگرم جیره دارای: ویتامین A، ۱۱۰۰۰ واحد بین المللی؛ ویتامین E، ۱۲۱ واحد بین المللی؛ ویتامین D3 (کوله کلسیفرول)، ۲۳۰۰ واحد بین المللی؛ ویتامین K، ۲ میلی گرم؛ بیروکسین، ۴ میلی گرم؛ کولین کلراید، ۸۴۰ میلی گرم؛ تیمین، ۴ میلی گرم؛ ریوفلاوین، ۴ میلی گرم؛ اسید فولیک، ۱ میلی گرم؛ بیوتین، ۰/۰۲ میلی گرم؛ ویتامین B12، ۰/۰۲ میلی گرم؛ یُد، ۱ میلی گرم؛ سولفات مس، ۱۰۰ میلی گرم؛ سولفات منگنز، ۱۰۰ میلی گرم؛ سلنیوم (سولفات سدیم)، ۰/۰۲ میلی گرم؛ اتوکسی کوئین، ۰/۱۲۵/۱۲۵، آهن، ۵۰ میلی گرم و سدیم، ۳۹۰ میلی گرم بود.

** به ازای هر کیلوگرم جیره دارای: ویتامین A، ۱۱۰۰۰ واحد بین المللی؛ ویتامین E، ۱۲۱ واحد بین المللی؛ ویتامین D3 (کوله کلسیفرول)، ۲۳۰۰ واحد بین المللی؛ ویتامین K، ۲ میلی گرم؛ بیروکسین، ۴ میلی گرم؛ کولین کلراید، ۸۴۰ میلی گرم؛ تیمین، ۴ میلی گرم؛ ریوفلاوین، ۴ میلی گرم؛ اسید فولیک، ۱ میلی گرم؛ بیوتین، ۰/۰۲ میلی گرم؛ ویتامین B12، ۰/۰۲ میلی گرم؛ یُد، ۱ میلی گرم؛ سولفات مس، ۱۰۰ میلی گرم؛ سولفات منگنز، ۱۰۰ میلی گرم؛ سلنیوم (سولفات سدیم)، ۰/۰۲ میلی گرم؛ اتوکسی کوئین، ۰/۱۲۵/۱۲۵، آهن، ۵۰ میلی گرم و سدیم، ۳۹۰ میلی گرم بود.

*** مقادیر به ازای هر کیلوگرم جیره دارای: ویتامین A، ۱۱۰۰۰ واحد بین المللی؛ ویتامین E، ۱۲۱ واحد بین المللی؛ ویتامین D3 (کوله کلسیفرول)، ۲۳۰۰ واحد بین المللی؛ ویتامین K، ۲ میلی گرم؛ بیروکسین، ۴ میلی گرم؛ کولین کلراید، ۸۴۰ میلی گرم؛ تیمین، ۴ میلی گرم؛ ریوفلاوین، ۴ میلی گرم؛ اسید فولیک، ۱ میلی گرم؛ بیوتین، ۰/۰۲ میلی گرم؛ ویتامین B12، ۰/۰۲ میلی گرم؛ یُد، ۱ میلی گرم؛ سولفات مس، ۱۰۰ میلی گرم؛ سولفات منگنز، ۱۰۰ میلی گرم؛ سلنیوم (سولفات سدیم)، ۰/۰۲ میلی گرم؛ اتوکسی کوئین، ۰/۱۲۵/۱۲۵، آهن، ۵۰ میلی گرم و سدیم، ۳۹۰ میلی گرم بود.

نتایج و بحث

دادند که کاهش پروتئین جیره به طور معنی داری سبب کاهش مصرف خوراک روزانه در دوره رشد شد که با نتایج این آزمایش مشابه است. دارسیل و همکاران (۱۲) در بررسی تأثیر سطوح مختلف پروتئین بر عملکرد جوجه‌های گوشتی در طول ۱۹- و ۱۰-۲۸ روزگی نشان دادند که کاهش پروتئین جیره تأثیر معنی داری بر مصرف خوراک در طول دوره آزمایشی نداشت که با نتایج حاضر مغایرت دارد. افزودن عصاره نعنای فلفلی به جیره در دوره آغازین به طور معنی داری سبب افزایش مصرف خوراک شد. اما در دوره‌های رشد، پایانی و کل دوره تأثیر معنی داری بر مصرف خوراک نداشت ($p < 0.05$).

با توجه به جدول ۲، کاهش پروتئین جیره در دوره‌های آغازین و پایانی تأثیر معنی داری بر مصرف خوراک نداشت. اما در دوره‌های رشد و کل دوره پرورش به طور معنی داری سبب کاهش مصرف خوراک شد ($p < 0.05$). رضایی و همکاران (۴۱) گزارش دادند که کاهش پروتئین خام جیره جوجه‌های گوشتی سبب کاهش مصرف خوراک در دوره آغازین شد اما مصرف خوراک در دوره رشد و کل دوره تحت تأثیر کاهش پروتئین جیره قرار نگرفت. همچنین غیائی و همکاران (۲۰) گزارش کردند که کاهش پروتئین جیره در دوره آغازین و رشد به طور معنی داری سبب کاهش مصرف خوراک شد که با نتایج این مطالعه مطابقت دارد. عباسی و همکاران (۱) نیز گزارش

بدون عصاره نعنای فلفلی اختلاف معنی‌داری از نظر افزایش وزن داشتند ($p < 0.05$). افزایش وزن در تیمار کم‌پروتئین حاوی عصاره نعنای فلفلی تفاوت معنی‌داری با تیمار استاندارد بدون عصاره نعنای فلفلی و تیمار استاندارد حاوی عصاره نعنای فلفلی نداشت. نتایج این مطالعه با گزارش هرناوندز و همکاران (۲۱) مبنی بر اثرات مثبت استفاده از ترکیبات روغنی و عصاره‌های گیاهان دارویی نعنای، آویشن و مرزه بر عملکرد جوجه‌های گوشتی، مطابقت داشت. ترکیبات فایتنوژنیک با تأثیر آنزیم‌های مترشحه از لوزالمعده، باعث افزایش قابلیت هضم مواد مغذی و به تبع آن افزایش وزن زنده می‌شوند. در این راستا طبق مطالعات مختلف، افزایش قابل ملاحظه‌ای در ترشح آمیلاز، تریپسین و مالتاز پانکراس در جوجه‌های گوشتی که ترکیبات مختلفی از اسانس‌های روغنی تجاری را مصرف کرده بودند گزارش شد (۴۷). در آزمایش نوبخت و همکاران (۳۸) گزارش شد که افزودن خارشتر و نعنای به‌طور معنی‌داری سبب بهبود افزایش وزن روزانه و ضریب تبدیل غذایی نسبت به گروه شاهد گردید که می‌تواند ناشی از اثرات ضد باکتریایی و ضد قارچی موجود در ترکیبات گیاهان بکار رفته در گروه های آزمایشی باشد که با کاهش جمعیت میکروبی مضر دستگاه گوارش، ضمن کمک به ارتقاء سطح سلامت و ایمنی جوجه ها و با جلوگیری از تجزیه پروتئین و اسیدهای آمینه توسط جمعیت میکروبی مضر دستگاه گوارش، منجر به بهبود عملکرد آنها نیز شده است. باکتری‌های موجود در روده با میزبان در استفاده از اسیدهای آمینه رقابت می‌کنند و در نتیجه می‌تواند راندمان استفاده از نیتروژن موجود در پروتئین‌های خوراک را در بدن کاهش دهند (۱۶، ۳۴). همچنین گزارش شده که باکتری‌های مضر موجود در دستگاه گوارش، اسیدهای آمینه را تخمیر کرده و متابولیت‌های سمی (آمین، فنول، ایندول) تولید می‌کنند. این مواد سمی دارای اثرات کاهنده رشد بوده و پس از جذب توسط سلول‌های دیواره روده، اثرات نامطلوبی بر عملکرد پرنده می‌گذارند (۱۹، ۴۸). اسانس‌های گیاهی از طریق محدود کردن رشد میکروارگانیسم‌های مضر باعث بهبود رشد، افزایش اشتها و افزایش وزن می‌شوند. به‌نظر می‌رسد جیره‌های حاوی عصاره نعنای از طریق بهبود تعادل میکروفلورا در دستگاه گوارش و کاهش میکروارگانیسم‌های مضر، قادر به ایجاد شرایط مناسب‌تری برای بهره برداری از مواد مغذی خوراک و در نتیجه رشد بهتر جوجه‌ها می‌باشد (۳۰).

کاهش سطح پروتئین جیره در دوره رشد و پایانی به‌طور معنی‌داری سبب افزایش ضریب تبدیل غذایی شد ($p < 0.05$). اما در دوره‌های آغازین و کل دوره ضریب تبدیل غذایی تحت تأثیر تیمارهای آزمایشی قرار نگرفت. سی و همکاران (۴۴) در بررسی اثر تریپتوفان در جیره‌های کم‌پروتئین بر عملکرد جوجه‌های گوشتی گزارش دادند که کاهش پروتئین جیره سبب کاهش قابل‌توجهی در وزن بدن و افزایش ضریب تبدیل غذایی در ۲۱ - ۱ روزگی شد. کرمانشاهی و همکاران (۲۷) گزارش دادند که کاهش پروتئین جیره تأثیر معنی‌داری در افزایش ضریب تبدیل غذایی در دوره آغازین و دوره پایانی نداشت که با نتایج این مطالعه مطابقت دارد. عباسی و

افزایش نرخ تجزیه پروتئین و اسیدهای آمینه در اثر ترشح ترکیباتی از قبیل آنزیم اوره‌از توسط میکروب‌ها می‌باشد (۲۹). با توجه به اینکه کاربرد گیاهان دارویی سبب کاهش جمعیت میکروبی مضر دستگاه گوارش می‌شود. بنابراین استفاده از عصاره نعنای می‌تواند با بهبود راندمان استفاده از پروتئین‌ها و اسیدهای آمینه تا اندازه‌ای کمبود اسیدهای آمینه را در جیره کم‌پروتئین جبران نماید (۴۷). تأثیر کاهش پروتئین جیره بر افزایش وزن جوجه‌های گوشتی در دوره‌های مختلف در جدول ۲ نشان داده شده است.

کاهش پروتئین جیره در دوره‌های رشد و کل دوره پرورش به‌طور معنی‌داری سبب کاهش وزن جوجه‌های گوشتی شد ($p < 0.05$). اما در دوره‌های آغازین و پایانی تأثیر معنی‌داری بر افزایش وزن جوجه‌های گوشتی نداشت. فانچر و جنسن (۱۴) گزارش کردند که کاهش رشد جوجه‌ها هنگام تغذیه با جیره‌های کم‌پروتئین را می‌توان به کمبودهای حاشیه‌ای اسیدهای آمینه آرژنین و والین نسبت داد. همچنین نتایج تحقیق آنها نشان داد که تغییر تعادل الکترولیت‌ها در جیره‌های کم‌پروتئین ممکن است سبب کاهش وزن در جوجه‌های گوشتی شود. غیاثی و همکاران (۲۰) گزارش دادند که کاهش سطح پروتئین جیره تأثیر معنی‌داری در کاهش وزن جوجه‌های گوشتی در دوره‌های آغازین و رشد داشت. اما در دوره پایانی و کل دوره تأثیر معنی‌داری بر افزایش وزن نداشت. کرمانشاهی و همکاران (۲۷) نشان دادند که پرندگان تغذیه شده با جیره حاوی ۱۵ درصد پروتئین کمتر نسبت به احتیاجات توصیه شده NRC افزایش وزن کمتری در طول دوره‌های ۱۴-۷ و ۲۱-۱۵ روزگی داشتند ($p < 0.05$). عباسی و همکاران (۱) گزارش کردند که کاهش پروتئین جیره به‌طور معنی‌داری سبب کاهش وزن روزانه در دوره آغازین و کل دوره پرورش شد.

افزودن عصاره نعنای فلفلی به جیره به‌طور معنی‌داری سبب بهبود افزایش وزن جوجه‌های گوشتی در کل دوره پرورش شد ($p < 0.05$). اما در دوره آغازین، رشد و پایانی تأثیر معنی‌داری بر افزایش وزن جوجه‌های گوشتی نداشت. نتایج مطالعه حاضر با نتایج متجدد و همکاران (۳۶) مبنی بر عدم تأثیر پودر نعنای بر میانگین وزن بدن در سن ۲۱ روزگی و میانگین افزایش وزن روزانه مطابقت دارد. گالیپ و کاسی (۱۷) گزارش دادند که افزودن ۰/۵ درصد پودر نعنای به جیره تأثیر معنی‌داری در افزایش وزن در کل دوره داشت که با نتایج مطالعه حاضر مطابقت دارد. در دوره‌های آغازین و پایانی تفاوت معنی‌داری در افزایش وزن جوجه‌های تغذیه شده با تیمارهای مختلف مشاهده نشد در حالی که در دوره رشد، افزایش وزن، در جوجه‌هایی که با جیره کم‌پروتئین حاوی عصاره نعنای تغذیه شده بودند، به‌طور معنی‌داری نسبت به جوجه‌های تغذیه شده با جیره کم‌پروتئین بدون عصاره نعنای بهبود یافت ($p < 0.05$). اما تفاوت معنی‌داری با افزایش وزن جوجه‌های تغذیه شده با جیره استاندارد حاوی عصاره نعنای فلفلی و همین‌طور بدون عصاره نعنای فلفلی نداشت. در کل دوره پرورش جوجه‌هایی که از جیره کم‌پروتئین حاوی عصاره نعنای فلفلی تغذیه شده بودند در مقایسه با جوجه‌های تغذیه شده با جیره کم‌پروتئین

فلفلی مشاهده شد ($p < 0.05$). در دوره‌های پایانی و کل دوره هم کم‌ترین و بیشترین ضریب تبدیل غذایی به ترتیب در تیمار شاهد حاوی عصاره نعناع فلفلی و تیمار کم‌پروتئین بدون عصاره نعناع فلفلی مشاهده شد ($p < 0.05$). افزودن عصاره نعناع فلفلی به تیمار کم‌پروتئین به‌طور معنی‌داری سبب بهبود ضریب تبدیل غذایی نسبت به تیمار کم‌پروتئین بدون عصاره نعناع فلفلی شد. اما از نظر آماری تفاوت معنی‌داری با تیمار استاندارد بدون عصاره نعناع فلفلی نداشت. بهبود ضریب تبدیل غذایی در تیمارهای حاوی عصاره نعناع فلفلی با خاصیت ضد میکروبی نعناع مرتبط است که از طریق کنترل میکروفلورای روده‌ای اثر مثبتی بر فرآیند هضم دارند. همچنین اسانس موجود در نعناع نه تنها خاصیت ضد باکتریایی و آنتی‌اکسیدانی دارند بلکه با تحریک آنزیم‌های گوارشی روده و پانکراس باعث بهبود هضم مواد مغذی و افزایش راندمان خوراک در جوجه‌های گوشتی می‌شوند (۲۲).

همکاران (۱) در بررسی تاثیر سطوح مختلف پروتئین بر عملکرد جوجه‌های گوشتی گزارش دادند که کاهش سطح پروتئین جیره باعث افزایش ضریب تبدیل غذایی و کاهش عملکرد در دوره رشد شد. افزودن عصاره نعناع فلفلی به جیره تاثیر معنی‌داری بر بهبود ضریب تبدیل غذایی در دوره رشد داشت. گالیپ و کاسی (۱۷) در بررسی تاثیر سطوح مختلف گیاه دارویی نعناع بر عملکرد جوجه‌های گوشتی نشان دادند که استفاده از ۰/۵ درصد پودر نعناع در ۲۱ - ۱ روزگی پرورش به‌طور معنی‌داری سبب بهبود ضریب تبدیل غذایی شد. همچنین استفاده از ۱/۵ درصد پودر نعناع در ۴۲ - ۲۱ روزگی تاثیر معنی‌داری در کاهش ضریب تبدیل غذایی نسبت به دیگر تیمارها داشت ($p < 0.05$).

مقایسه میانگین تیمارهای مختلف نشان داد که ضریب تبدیل غذایی در دوره آغازین، تحت تاثیر تیمارهای آزمایشی قرار نگرفت. در دوره رشد، بیشترین و کم‌ترین ضریب تبدیل غذایی به ترتیب در جوجه‌های تغذیه شده با جیره کم‌پروتئین بدون عصاره نعناع فلفلی و جیره شاهد حاوی عصاره نعناع

جدول ۳- تاثیر کاهش پروتئین جیره و افزودن عصاره نعناع فلفلی بر ویژگی‌های لاشه (درصد)

Table 3. The effect of reducing dietary protein and adding peppermint extract on carcass characteristics (%)

درصدی از وزن زنده	درصدی از وزن زنده	درصدی از وزن زنده	چربی محوطه شکمی لاشه	درصدی از وزن لاشه	درصدی از وزن سینه لاشه	درصدی از وزن قلب طبع	
							سطح پروتئین
۰/۵۳	۱/۲۱	۱/۸۲	۱/۹۱ ^b	۲۹/۴۹	۳۶/۳۳ ^a	۶۴/۶۴	شاهد
۰/۵۳	۱/۲۲	۱/۸۱	۲/۵۰ ^a	۲۹/۰۱	۳۴/۷۵ ^b	۶۴/۵۱	کم پروتئین
۰/۰۰۱	۰/۰۰۳	۰/۰۰۱	۰/۰۲	۰/۲۱	۰/۲۰	۰/۱۹	SEM
۰/۷۲	۰/۳۵	۰/۳۶	۰/۰۰۰۱	۰/۱۱	۰/۰۰۰۱	۰/۶۵	p- value
							سطح عصاره نعناع فلفلی (درصد)
۰/۵۳	۱/۲۱	۱/۸۱	۲/۴۳ ^a	۲۹/۱۷	۳۵/۱۴ ^b	۶۴/۶۳	صفر
۰/۵۳	۱/۲۲	۱/۸۱	۱/۹۵ ^b	۲۹/۳۳	۳۵/۸۸ ^a	۶۴/۵۲	۰/۳ درصد
۰/۰۰۱	۰/۰۰۳	۰/۰۰۱	۰/۰۲	۰/۲۱	۰/۲۰	۰/۱۹	SEM
۰/۷۴	۰/۳۴	۰/۵۷	۰/۰۰۰۱	۰/۵۸	۰/۰۱	۰/۶۹	p- value
							اثر متقابل
۰/۵۳	۱/۲۱	۱/۸۱	۱/۹۸ ^b	۲۹/۴۱	۳۶/۰۷ ^{ab}	۶۴/۶۲	جیره شاهد بدون عصاره نعناع
۰/۵۳	۱/۲۲	۱/۸۲	۱/۸۵ ^c	۲۹/۵۸	۳۶/۴۸ ^a	۶۴/۴۱	جیره شاهد با عصاره نعناع فلفلی
۰/۵۳	۱/۲۱	۱/۸۱	۲/۹۴ ^a	۲۸/۷۶	۳۴/۲۳ ^c	۶۴/۶۳	جیره کم پروتئین بدون عصاره نعناع
۰/۵۳	۱/۲۲	۱/۸۱	۲/۰۶ ^b	۲۹/۲۶	۳۵/۲۸ ^b	۶۴/۶۵	جیره کم پروتئین با عصاره نعناع
۰/۰۰۲	۰/۰۰۵	۰/۰۰۲	۰/۰۳	۰/۲۰	۰/۲۸	۰/۲۸	SEM
۰/۶۰	۰/۷۱	۰/۹۰	۰/۰۰۰۱	۰/۲۷	۰/۰۲۵	۰/۷۳	p- value

تیمار کم‌پروتئین بدون عصاره نعناع فلفلی مشاهده شد. این امر ممکن است به این دلیل باشد که در جیره‌های کم پروتئین اتلاف انرژی از طریق دفع کمتر اسیداوریک کاهش می‌یابد و همچنین فعالیت آنزیم استیل کوکربوکسیلاز افزایش یافته و در نتیجه شدت چربی‌سازی در کبد افزایش می‌یابد (۲۴). افزایش سنتز چربی در پرندگان که جیره کم‌پروتئین مصرف کردند سبب افزایش چربی محوطه شکمی شد (۴،۳۰). ارتباط نزدیکی بین درصد چربی حفره شکمی و نسبت انرژی به پروتئین جیره وجود دارد. هر چه این نسبت کوچکتر باشد، چربی کمتری در بدن ذخیره خواهد شد. با

با توجه به نتایج جدول ۳، کاهش سطح پروتئین جیره به‌طور معنی‌داری سبب کاهش درصد سینه و افزایش درصد چربی محوطه شکمی شد ($p < 0.05$). در مقایسه میانگین تیمارها، در جوجه‌های تیمار کم‌پروتئین حاوی ۰/۳ درصد عصاره نعناع فلفلی، درصد سینه نسبت به جوجه‌های تیمار کم پروتئین فاقد عصاره نعناع فلفلی به‌طور معنی‌داری افزایش یافت ($p < 0.05$). افزودن عصاره نعناع فلفلی به تیمارها به‌طور معنی‌داری سبب کاهش چربی محوطه شکمی شد ($p < 0.05$). در بررسی اثرات اصلی، کم‌ترین و بیشترین درصد چربی به ترتیب در تیمار شاهد حاوی ۰/۳ درصد عصاره نعناع فلفلی و

یافت ($p < 0/05$). ترکیبات خالص اسانس‌های گیاهی فعالیت آنزیم سه - هیدروکسی - سه - متیل گلوکوتاریل کوآنزیم A ردوکتاز کبدی را مهار می‌کنند. در نتیجه کاهش میزان کلسترول از طریق اسانس‌های گیاهی مورد انتظار است (۴۹). در بررسی اثر تیمول در اسانس نعنای در سطح ۲۰۰ میلی گرم بر کیلوگرم در جوجه‌های گوشتی نشان داده شد که تیمول غلظت تری‌گلیسرید و HDL پلاسما را کاهش داد، اما غلظت کلسترول تحت تأثیر قرار نگرفت. وجود ترکیباتی مانند تیمول در نعنای اثرات کاهش دهنده بر غلظت تری‌گلیسرید خون دارند (۱۰). با افزودن برخی از گیاهان دارویی مانند نعنای به جیره جوجه‌های گوشتی، غلظت کلسترول کل و تری‌گلیسرید پلاسما کاهش یافت (۳). از دیگر دلایل موثر در کاهش غلظت کلسترول کل و تری‌گلیسرید پلاسما را می‌توان بالا رفتن سطح الیاف خام جیره‌های غذایی در مواقع استفاده از گیاهان دارویی ارتباط داد. وجود الیاف خام، باعث افزایش دفع صفا می‌شود و این کار می‌تواند موجب کاهش غلظت تری‌گلیسرید خون شود (۱۰). کاهش سطح تری‌گلیسرید سرم خون می‌تواند مرتبط با الیاف خام و ترکیباتی مانند منتول در نعنای بوده باشد (۳۸).

در بررسی اثرات اصلی پروتئین و عصاره نعنای فلفلی بر غلظت مالون‌دی‌آلدئید گوشت سینه، اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد اگرچه مقایسه میانگین تیمارها یک روز بعد از کشتار، غلظت مالون‌دی‌آلدئید در عضله سینه جوجه‌های مربوط به تیمار شاهد فاقد عصاره نعنای فلفلی و با پروتئین استاندارد در مقایسه با سایر تیمارها افزایش معنی‌داری یافت (جدول ۵). مطالعات زیادی پیرامون تأثیر عصاره نعنای فلفلی بر کیفیت گوشت طیور انجام نشد. عصاره برخی از گیاهان با کاهش دو-تیوباریوتریک اسید یا مالون‌دی‌آلدئید در گوشت در طول دوره نگهداری تأثیر مثبتی در کاهش اکسیداسیون لیبید دارند. کاهش غلظت مالون‌دی‌آلدئید در گوشت پرنده‌گانی که جیره حاوی اسانس گیاهی دریافت کردند احتمالاً نتیجه‌ی حضور ترکیبات آنتی‌اکسیدانی و طبیعی در آنها می‌باشد (۲۳، ۳۳، ۴۷).

کاهش سطح پروتئین خام در جیره نسبت انرژی به پروتئین تغییر یافته و مقدار بیشتری انرژی در دسترس بوده، بنابراین میزان چربی لاشه افزایش می‌یابد (۵، ۱۳، ۴۱). با توجه به اینکه کاربرد گیاهان دارویی سبب کاهش جمعیت میکروبی مضر دستگاه گوارش می‌شود، لذا سرعت تجزیه‌ی پروتئین و اسیدهای آمینه‌ی مواد گوارشی کاهش یافته و مقادیر بیشتری از آنها جذب و در بدن ذخیره می‌شود و منجر به بهبود درصد لاشه و به‌دنبال آن باعث کاهش تبدیل پروتئین به چربی شده و مقادیر کمتری چربی نیز می‌تواند در بدن تجمع یابد (۳۱).

نتایج جدول ۴ نشان داد که در سن ۲۱ روزگی کاهش سطح پروتئین جیره به‌طور معنی‌داری سبب افزایش سطح تری‌گلیسرید و VLDL در نمونه‌های پلاسمای خون شد ($p < 0/05$). در بررسی مقایسه میانگین تیمارها کم‌ترین و بیشترین مقدار تری‌گلیسرید پلاسمای خون به ترتیب در تیمار شاهد حاوی ۰/۳ درصد عصاره نعنای فلفلی و تیمار کم پروتئین بدون عصاره نعنای فلفلی مشاهده شد ($p < 0/05$). همچنین کاهش معنی‌داری در سطح غلظت VLDL پلاسمای خون جوجه‌های تیمار شاهد حاوی ۰/۳ درصد عصاره نعنای فلفلی مشاهده شد ($p < 0/05$). در سن ۴۲ روزگی کاهش پروتئین جیره تأثیر معنی‌داری بر فراسنجه‌های خونی نداشت. افزودن عصاره نعنای فلفلی به جیره در سن ۴۲ روزگی تأثیر معنی‌داری بر کاهش سطح تری‌گلیسرید و VLDL در نمونه‌های پلاسمای خون جوجه‌های گوشتی داشت ($p < 0/05$). در مقایسه میانگین تیمارها، جوجه‌های تغذیه شده با جیره کم پروتئین حاوی عصاره نعنای فلفلی نسبت به جوجه‌های تغذیه شده با جیره کم پروتئین بدون عصاره نعنای فلفلی و جیره شاهد بدون عصاره نعنای فلفلی کاهش معنی‌داری در غلظت تری‌گلیسرید پلاسمای خون در سن ۲۱ و ۴۲ روزگی داشتند ($p < 0/05$). سطح VLDL نمونه‌های پلاسمای خون در سن ۲۱ روزگی در تیمار شاهد با ۰/۳ عصاره نعنای فلفلی و همین‌طور در ۴۲ روزگی در دو تیمار شاهد با ۰/۳ درصد عصاره نعنای فلفلی و نیز تیمار کم پروتئین با ۰/۳ درصد عصاره نعنای فلفلی، به‌طور معنی‌داری کاهش

جدول ۴- تاثیر کاهش پروتئین جیره و افزودن عصاره نعناع فلفلی بر غلظت فراسنجه‌های خونی جوجه‌های گوشتی در سن ۲۱ و ۴۲ روزگی (میلی‌گرم / دسی لیتر)

Table 4. The effect of reducing dietary protein and adding peppermint extract on the concentration of blood arameters of broilers at 21 and 42 days of age (mg / dL)

۴۲ روزگی						۲۱ روزگی						
VLDL	LDL	HLD	تری‌گلیسرید	کلسترول	گلوکز	VLDL	LDL	HDL	تری‌گلیسرید	کلسترول	گلوکز	
۱۵/۶۳	۲۶/۶۳	۸۱/۵۴	۷۶/۳۸	۱۲۴/۳۴	۱۷۹/۲۲	۱۲/۳۷ ^b	۲۹/۰۶	۸۳/۷۶	۶۵/۳۹ ^b	۱۲۵/۹۴	۱۸۰/۵۹	سطح پروتئین شاهد
۱۵/۲۷	۲۸/۶۶	۷۸/۲۷	۷۴/۷۷	۱۱۷/۹۳	۱۷۸/۲۶	۱۵/۴۱ ^a	۳۱/۵۱	۷۸/۲۱	۷۷/۱۳ ^a	۱۲۵/۹۰	۱۷۸/۹۷	کم پروتئین
-/۵۱	۱/۸۱	۲/۵۸	۲/۰۱	۲/۳۵	-/۶۶	۱/۶۰	۱/۷۴	۲/۲۵	۱/۷۲	۱/۹۰	۱/۰۳۵	SEM
-/۶۲	-/۴۳	-/۳۷	-/۵۷	-/۰۶	-/۳۱	-/۰۰۱	-/۳۳	-/۰۹	-/۰۰۰۱	-/۹۸	-/۳۸	p- value
												سطح عصاره نعناع فلفلی (درصد)
۱۶/۴۴ ^a	۲۹/۵۰	۷۶/۴۶	۸۲/۵۴ ^a	۱۱۹/۲۶	۱۷۸/۳۰	۱۴/۰۴	۳۰/۷۳	۸۱/۲۰	۷۰/۷۵	۱۲۶/۸۳	۱۷۹/۰۶	صفر
۱۴/۴۶ ^b	۲۶/۷۹	۸۳/۳۶	۶۸/۶۱ ^b	۱۲۳/۰۲	۱۷۹/۱۸	۱۳/۷۴	۲۹/۸۴	۸۰/۷۶	۷۱/۷۷	۱۲۵/۰۰	۱۸۰/۵۰	۰/۳ درصد
-/۵۱	۱/۸۱	۲/۵۸	۲/۰۱	۲/۳۵	-/۶۶	۱/۶۰	۱/۷۴	۲/۲۵	۱/۷۲	۱/۹۰	۱/۰۳	SEM
-/۰۱	-/۱۶	-/۰۶	-/۰۰۰۱	-/۲۶	-/۳۵	-/۷۳	-/۷۲	-/۸۹	-/۶۷	-/۵۰	-/۴۴	p- value
												اثر متقابل
۱۵/۷۹ ^{ab}	۲۸/۹۱	۷۹/۹۶	۷۹/۰۰۳ ^{ab}	۱۲۵/۰۴	۱۷۸/۲۶	۱۳/۶۹ ^b	۳۰/۷۷	۸۱/۶۷	۶۹/۴۰ ^b	۱۲۷/۰۴	۱۷۸/۹۰	جیره شاهد بدون عصاره
۱۴/۱۷ ^b	۲۴/۳۴	۸۳/۱۳	۶۳/۴۷ ^c	۱۲۳/۶۴	۱۸۰/۱۸	۱۱/۰۶ ^c	۲۷/۳۵	۸۵/۸۵	۶۱/۳۹ ^c	۱۲۴/۷۶	۱۸۲/۲۸	نعناع فلفلی جیره شاهد با
												عصاره نعناع فلفلی
۱۷/۰۸ ^a	۳۰/۰۸	۷۲/۹۶	۸۶/۰۸ ^a	۱۲۱/۰۰۱	۱۷۸/۳۳	۱۶/۴۳ ^a	۳۴/۱۱	۷۶/۵۶	۸۲/۱۶ ^a	۱۲۶/۶۳	۱۷۹/۲۲	جیره کم پروتئین بدون عصاره
												نعناع فلفلی
۱۴/۷۴ ^b	۲۷/۲۴	۸۳/۵۸	۷۳/۷۶ ^b	۱۱۴/۸۷	۱۷۸/۱۹	۱۴/۳۹ ^{ab}	۲۸/۹۱	۷۹/۸۶	۷۲/۰۹ ^b	۱۲۵/۲۴	۱۷۸/۷۲	جیره کم پروتئین با عصاره
												نعناع فلفلی
-/۷۳	۲/۵۷	۳/۶۵	۲/۸۴	۳/۳۳	-/۹۳	-/۸۵	۲/۴۷	۳/۱۸	۲/۴۳	۲/۶۹	۱/۸۴	SEM ¹
-/۰۲	-/۷۳	-/۳۱	-/۰۰۴	-/۴۸	-/۲۸	-/۰۱	-/۰۹	-/۲۵	-/۰۰۰۹	-/۱۶	-/۳۰	p- value

a, b, c میانگین‌هایی که در هر ستون دارای حروف مشترک نیستند دارای تفاوت معنی‌داری می‌باشند. (p < ۰/۰۵) SEM: ۱ خطای استاندارد میانگین

جدول ۵- تاثیر کاهش پروتئین جیره و افزودن عصاره نعناع فلفلی بر غلظت مالون‌دی‌آلدئید گوشت (میکروگرم در گرم)

۱۴ روز بعد کشتار		یک روز بعد کشتار		
ران	سینه	ران	سینه	
۴/۱۱۰	۳/۸۵۷	۰/۸۸۶	۰/۸۸۵	سطح پروتئین استاندارد
۴/۰۴۳	۳/۸۵۲	۰/۸۶۴	۰/۸۷۲	کم پروتئین
-/۰۷۷	۰/۰۸۶	۰/۰۱۴	۰/۰۰۹	SEM
-/۵۵۶	۰/۹۶۳	۰/۳۰۳	۰/۳۴۸	p- value
				سطح عصاره نعناع فلفلی (درصد)
۴/۱۳۵	۳/۹۵۹	۰/۸۸۳	۰/۸۹۱	صفر
۴/۰۲۱	۳/۷۶۳	۰/۸۶۴	۰/۸۶۷	۰/۳ درصد
-/۰۷۷	۰/۰۸۶	۰/۰۱۴	۰/۰۰۹	SEM
-/۳۹۷	۰/۱۳۴	۰/۴۱۲	۰/۰۸۳	p- value
				اثر متقابل
۴/۲۴۶	۴/۰۴۱	۰/۸۷۶	۰/۹۲۳ ^a	جیره استاندارد بدون عصاره نعناع فلفلی
۴/۰۰۷	۳/۷۲۰	۰/۸۹۳	۰/۸۵۷ ^b	جیره استاندارد با عصاره نعناع فلفلی
۴/۰۵۲	۳/۸۹۷	۰/۸۵۵	۰/۸۶۷ ^b	جیره کم پروتئین بدون عصاره نعناع فلفلی
۴/۰۳۵	۳/۸۰۶	۰/۸۷۲	۰/۸۷۷ ^b	جیره کم پروتئین با عصاره نعناع فلفلی
-/۱۰۹	۰/۱۲۱	۰/۰۲۰	۰/۰۱۳	SEM
-/۳۳۵	۰/۳۶۶	۰/۹۸۵	۰/۰۱۵	p- value

a, b میانگین‌هایی که در هر ستون دارای حروف مشترک نیستند دارای تفاوت معنی‌داری می‌باشند (p < ۰/۰۵) SEM: ۱ خطای استاندارد میانگین

گوشتی باعث افزایش پاسخ ایمنی از طریق افزایش تیترا آنتی‌بادی بر علیه SRBC و همچنین افزایش تیترا آنتی‌بادی علیه بیماری نیوکاسل در سن ۴۲ روزگی شد که با نتایج این مطالعه مغایرت داشت. ساپونین‌ها (۳۰) و فلاونوئیدها (۱۱،۱۳)

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد تفاوت معنی‌داری از نظر آماری در تیترا آنتی‌بادی کل علیه Sheep Red Blood Cell (SRBC) مشاهده نشد. کگل و همکاران (۹) گزارش کردند که افزودن عصاره نعناع فلفلی به جیره جوجه‌های

باکتری‌ها به این دلیل است که برخی از میکروارگانیسم‌ها قادرند از این ترکیبات به‌عنوان سوسترهای غذایی استفاده کنند (۲۳). در بررسی فعالیت ضد میکروبی اسانس گونه‌های نعناع گزارش دادند که اسانس نعناع فلفلی بیشترین اثر ضد میکروبی را روی انتروکوکوس فکالیس، اشرشیاکلاسی، استافیلوکوکوس اورئوس داشت. یکی از عوامل افزایش جمعیت لاکتوباسیل‌ها به‌هنگام استفاده از عصاره نعناع را می‌توان در محتوای ترکیبات فنلی موجود در برگ نعناع یافت (۴۵). برخی محققین دریافتند که لاکتوباسیلوس‌ها قادرند ترکیبات فنلی را جهت تأمین انرژی برای متابولیسم سلولی مورد سوخت و ساز قرار دهند. نتایج این آزمایش نشان داد که اضافه کردن سه دهم درصد عصاره نعناع فلفلی به جیره کم پروتئین می‌تواند سبب بهبود عملکرد در دوره رشد و کل دوره پرورش، کاهش درصد چربی محوطه بطنی، مقدار تری گلیسرید و VLDL و همینطور بهبود درصد وزن سینه نسبت به جیره کم پروتئین بدون عصاره نعناع فلفلی شود.

ترکیبات تقویت‌کننده سیستم ایمنی هستند. ثابت شده است که عصاره‌های گیاهی با افزایش فعالیت ویتامین C و فعالیت فاگوسیت‌ها پاسخ ایمنی بدن را افزایش می‌دهند (۱۱). تحریک یا تقویت سیستم ایمنی به فعال سازی اجزای سیستم ایمنی در بدن توسط برخی عوامل خارجی بر می‌گردد که منجر به ایجاد یک سد دفاعی بهتر در برابر میکروارگانیسم‌های عفونت‌زا، سم‌ها و سلول‌های سرطانی می‌شود. این عوامل سد و مکانیسم‌های دفاعی بدن را تقویت می‌کنند و می‌توانند به‌منظور تقویت پاسخ‌های ایمنی غیرفعال در انسان و حیوانات مورد استفاده قرار گیرند (۶). همچنین برطبق نتایج همین جدول ۶ در بررسی اثر متقابل تیمارهای مختلف بر جمعیت لاکتوباسیل‌ها و سایر باکتری‌ها در سکوم تفاوت معنی‌داری بین تیمارهای مختلف مشاهده نشد. گزارش یک تحقیق بر روی ترکیبات فنلی به‌دست آمده از کنسنتره تفاله و عصاره دانه انگور نشان‌دهنده تفاوت در تحریک جمعیت لاکتوباسیلوس توسط ترکیبات فنلی قابل استخراج از آنها بود (۴۹). اثرات تحریکی این ترکیبات پلی فنلی در رشد

جدول ۶- تأثیر کاهش پروتئین جیره و افزودن عصاره نعناع فلفلی بر جمعیت میکروبی سکوم جوجه‌های گوشتی (لگاریتم واحدهای تشکیل کلنی/ گرم) و بر تیترا آنتی بادی کل SRBC (لگاریتم معکوس ضریب رقت)

Table 6. Effect of reducing dietary protein and adding peppermint extract on the microbial population of broiler cecum (LogCFU/g content) and total SRBC antibody titer (inverse dilution logarithm)

تیترا آنتی بادی کل SRBC	شمارش کل باکتری‌های هواری	لاکتوباسیلوس	
۸/۷۵۰	۶/۵۱۷	۴/۲۵۱	سطح پروتئین شاهد
۷/۶۶۷	۶/۵۲۲	۴/۳۷۷	کم پروتئین
-/۹۲۸	۱/۱۰۴	-/۱۲۲	SEM
-/۵۳۳	-/۹۷۰	-/۴۸	p- value
۷/۸۷۵	۶/۵۶۹	۴/۳۰	سطح عصاره نعناع فلفلی (در صد) صفر
۸/۷۱۴	۶/۴۷۷	۴/۳۴	۰/۳ درصد
-/۹۲۸	۱/۱۰۴	-/۱۲	SEM
-/۵۲۸	-/۵۴۸	-/۷۷	p- value
۷/۶۶۶	۶/۴۳۵	۴/۰۹	اثر متقابل
۸/۲۲۱	۶/۵۷۸	۴/۳۸	جیره شاهد بدون عصاره نعناع فلفلی
۷/۳۴۵	۶/۶۶۹	۴/۴۵	جیره شاهد با عصاره نعناع فلفلی
۷/۶۸۰	۶/۳۷۶	۴/۳۰	جیره کم پروتئین بدون عصاره نعناع فلفلی
۱/۳۱۳	-/۱۴۷	-/۱۷	جیره کم پروتئین با عصاره نعناع فلفلی
-/۵۸۴	-/۱۷۱	-/۲۳	SEM
			p- value

SEM: خطای استاندارد میانگین

منابع

1. Abbasi, M.A., A.H. Mahdavi, A.H. Samie and R. Jahanian. 2014. Effects of different levels of dietary crude protein and threonine on performance, humoral immune responses and intestinal morphology of broiler chicks. *Brazilian Journal of Poultry Science*, 16: 35-44.
2. Al – Ankari, A.S., M.M. Zaki and S.I. Al-Sultan. 2004. Use of habek mint (*Mentha longifolia*) in broiler chicken diets. *Journal Poultry Science*, 3: 629-34.
3. Al-Harhi, M.A. 2004 Efficiency of utilizing some spices and herbs with or without antibiotic supplementation on growth performance and carcass characteristics of broiler chicks. *Egypt Journal Poultry Science* 24: 869-899.
4. Ansari Pirsarai, A., A.A. Saki, M. KazemiFard and H. Saleh. 2011. Effects of dietary tallow level; on broiler breeder performance and hatching egg characteristics. *Journal of animal and veterinary advances*, 10: 1287-1291.
5. Awaad, M.H., G.A. Abdel-Alim, K.S. Sayed, A.A. Hmed, A. Nada, A.S.Z. Metwalli and A.N. Alkhalaf. 2010. Immunostimulant effects of essential oils of peppermint and eucalyptus in chicken. *Pakistan Veterinary Journal*, 30: 2-6.

6. Bafundo, K.W. and L.A. Cox. 2002. Bowater review lands perspective to recent scientific findings on virginiamycin. Antibiotic resistance debate. *Feedstuffs*, 75: 26-27.
7. Brenes, A. and E. Roura. 2010. Essential oils in poultry nutrition: main effects and modes of action. *Animal Feed Science and Technology*, 158: 1- 14.
8. Buğdaycı, K.E., F. KarakaşOğuz, M. NumanOğuz and E. Kuter. 2018. Effects of fennel seed supplementation of ration on performance, egg quality, serum cholesterol, and total phenol content of egg yolk of laying quails. *Brazilian Journal of Animal Science*.1806-9290.
9. Clegg, R.J., B. Middleton, G.D. Bell and D.A. With.1980. Inhibition of hepatic cholesterol synthesis and S-3-hydroxy-3-methylglutaryl-COA reductase in vivo. *Biochem Pharmacol*, 29: 2125-7.
10. Corzo, A.C., A. Fritts, M.T. Kidd and B.J. Kerr .2005. Response of broiler chicks to essential and non-essential amino acid supplementation of low crude protein diets. *Animl Feed Science and Techology*, 118: 319- 327.
11. Dakora, F.D. 1995. Plant flavonoids: biological molecules for useful exploitation. *Journal Plant Physiol*, 22: 87-99.
12. Darsil, E., M. Shivazad., M. Zaghari., N.F. Namroud and R. Mohammadi. 2012. Effect of reduced dietary crude protein levels on growth performance, plasma uric acid and electrolyte concentration of male broiler chicks. *Journal Agricultural Science and Technology*, 14: 789-797
13. Deschepper, K. and G.D.E. Groote. 1995.Effect of dietary protein, essential and non-essential amino acids on the performance and carcass composition of male broiler chickens. *British Poultry Science*, 36: 229-245.
14. Fancher, B.I. and L.S. Jensen. 1989. Influence on performance of three to six weeks – old broiler of varying dietary protein contents with supplementation of essential amino acid requirements. *Poultry Science* 68, 124-133.
15. Ferket, P.R. 2002. Use of oligosaccharides and gut modifiers as replacements for dietary antibiotics. *Proceedings Minnesota Nutrition Conference*, 169-182.
16. Furuse, M. and H. Yokota, 1985. Effect of the gut microflora on chick growth and utilization of protein and energy at different concentrations of dietary protein. *British Poultry Science*, 26: 97-104.
17. Galib, A. M., Al-Kassie. 2010. The role of peppermint (*Mentha piperita*) on performance in broiler diets. *Agriculture and Biology Journal of North America*, 1: 1009-1013.
18. Gardnier, P. 2000. Peppermint *Mentha piperita*. The longwood herbs task force. The Cwnter for Holistic Pediatric Education and Research, 1-16.
19. Gaskins, H.R. 2001. Intestinal Bacteria and Their Influence on Swine Growth. In: Lewis, A.J. and L.L. Southern (Eds.). *Swine Nutrition*. 2nd Edn. CRC Press, Boca Raton, 585-608.
20. Ghiyasi, M., M. Rezaei and H. Sayyazadeh. 2007. Effect of prebiotic (fermacto) in low protein diet on performance and carcass characteristics of broiler chicks. *International Journal of Poultry Science*, 6: 661-665.
21. Hernandez, F., J. Madrir and V. Garcia. 2004. Influence of two plant extracts on broiler performance, digestibility and digestive organ size. *Poultry Science*, 83: 169-174.
22. Hofshagen, M., M. Kaldhusdal. 1992. Barley inclusion and avoparcin supplementation in broiler diets. Effect on small intestinal bacterial flora and performance. *Poultry Science*, 71: 959-969.
23. Hosseini, S.M., M. Naghous and S.H. Hoseinyan Bilondi. 2014. Effect of aqueous pennyroyal (*MenthaPulegium*) and saffron petals (*Crocus sativus L.*) extract on performance and meat quality in broiler. *Journal of Saffron Research*, 2(1): 1-14.
24. Hosseinpour, A., A. Hassanabadi, M.H. Shahir and H. Hajati. 2012. The effect of different levels of crude protein and threonine on performance, carcass characteristics and immune system of broilers in the early and growing period. *Iranian Journal of Animal Science Research*, Volume4, 198-191.
25. Kamel, C. 2001. Tracing modes of action and the roles of plant extracts in nonruminants. *Animal nutrition*, 135-150.
26. Kamran, Z., M. Sarwar, M. Nisa, M. Nadeem, S. Mahmood, M. Babar and S. Ahmed .2008. Effect of low-protein diets having constant energy-to-protein ratio on performance and carcass characteristics of broiler chickens from one to thirty-five days of age. *Poultry Scienc*, 87: 468-474.
27. Kermanshahi, H., N. Ziaei and M. Pilevar. 2011. Effect of Dietary crude protein fluctuation on performance, blood parameters and nutrients retention in broiler chicken during starter period. *Global Veterinaria*, 6: 162-167.
28. Khodadoost, M., F. Samadi, Y. Jafari and F. Ganji. 2014. The effect of alcoholic extract of peppermint on liver tissue and liver enzymes in blood serum of broiler chickens poisoned with carbon tetrachloride under heat stress. *National Congress of Biology and Natural Sciences of Iran*. (In Persian).
29. Lee, K.W., H. Everts, H.J. Kappert, M. Frehner, R. Losa, and A.C. Beynen. 2003. Effects of dietary essential oil components on growth performance, digestive enzymes and lipid metabolism in female broiler chickens. *British Poultry Science*, 44: 450-457.
30. Lovkova, M.Y., G.N. Buzuk, S.N. Sokolova and N.I. Kliment'eva. 2001. Chemical features of medicinal plants (review). *Applied Biochemistry and Microbiology* 37: 229-238.

31. MacFaddin, J.F. 2000. Biochemical Tests for Identification of medical bacteria. Third edition, Philadelphia, Lippincott Williams and Wilkins, 363-367.
32. Marilena, C., C. Bersani and G. Comi. 2005. Impotence measurements to study the antimicrobial activity of essential oils from lamiaceae and compositae. Internatinal Journal Food Microbiol, 95: 95-187.
33. Mehri, M., V. Sabaghi and F. Bagherzadeh-Kasmani. 2015. Mentha piperita (*peppermint*) in growing Japanese quail's diet: serum biochemistry, meat quality, humoral immunity. Animal Feed Science and Technology, 57- 66.
34. March, B.E., R. Soong and C. Macmillan. 1978. Growth rate, feed conversion and dietary metabolisable energy in response to virginiamycin supplementation of different diets. Poultry Science, 57: 1346-1350.
35. Mohiti-Asli, M., S.A. Hosseini, A. Meymandipur and A. Mahdavi. 2010. Phyto-genics in animal nutrition. Al-Hadi Qom Publications, 1: 190-170 (In Persian).
36. Motejaded, V., H. Nassiri Moghaddam and A. Hassan Abadi. 2013. Effects of Mint powder on microbial population, carcass characteristics and performance of broiler chickens fed diets containing wheat. Iranian Journal of Animal Science Research. Volume 5, Issue 1.
37. Nanekarani, S., M. Goodarzi, M. Heidari and N. Landy. 2012. Efficiency of ethanolic extract of peppermint (*Mentha piperita*) as an antibiotic growth promoter substitution on performance, and carcass characteristics in broiler chickens. Asian Pacific Journal of Tropical Biomedicine. Volume 2, Issue 3, Supplement, S1611-S1614.
38. Nobakht, A. and H. Shahriyar. 2010. The effect of a mixture of medicinal plants of cheese, sage and mint on yield, carcass quality and blood metabolites in broilers. Journal of Animal Sciences, 3: 63-51.
39. Omidbaigi, R. 1384. Approaches to production and processing of medicinal plants. Third Edition, First Edition. Astan Quds Razavi Publications. (In Persian)
40. Poor Reza, J. 1376. Chicken nutrition. Isfahan Arkan Publishing. 254- 213 (In Persian).
41. Rezaei, M., H. Nassiri Moghaddam, J. Pourreza, and H. Kermanshahi. 2006. Effects of dietary crude protein and supplemental lysine levels on broiler chicken's performance, carcass characteristics and N excretion. JWSS, 9(4): 171-180
42. SAS. 2009. SAS user's guide: Statistics version 9.1. SAS Institue Inc., Cary, NC, USA.
43. Seifi, K., M.A. KarimiTorshizi, S. Abbasiand, M. KazemiFard. 2015. Effects of Microwave-Treated Drinking Water on Growth and some Physiological Characteristics of Japanese Quail (*Coturnixcoturnix japonica*). Iranian journal of applied animal science, 6(2): 447-451(In Persian).
44. Si, J., C. Fritts, D. Burnham and P. Waldroup. 2004. Extent to which crude protein may be reduced in corn-soybean meal broiler diets through amino acid supplementation. Internation Journal Poultry Scienc, 3: 46-50.
45. Simitzis, P.E., S.G. Deligeorgis, J.A. Bizelis, A. Dardamani, I. Theodosiou and K. Fegeros .2008. Effect of dietary oregano oil supplementation on lamb meat characteristics. Meat Science, 79: 217-223.
46. Strange, E.D., R.C. Benedict, J.L. Smith and C.E. Swift. 1997. Evaluation of rapid tests for monitoring alterations in meat quality during storage. United States Department of Agriculture 40: 843- 847.
47. Williams, P. and R. Losa. 2001. The use of essential oils and their compounds in poultry nutrition. Journal World Poultry Science 17: 5-14.
48. Vander Klis, J.D. and A.J.M. Jansman. 2002. Optimising nutrient digestion, absorption and gut barrier function in monogastrics, Nutrition and health of the gastrointestinal tract. Wageningen Academic Publishers, 15-36.
49. Zargary, A. 1997. Medicinal plants. Tehran University Publications, 280 pp.

Effect of Dietary Protein Lowering and Supplementation of Peppermint Extract on Yield, Carcass, Blood Parameters and Microbial Population of Broiler Chickens

Masoumeh Mohammad Nejad¹, Mansour Rezaei² and Mohammad Kazemi Fard³

1- Graduated M.Sc. Student, Department of Animal Sciences, Sari agricultural sciences and natural resources university

2- Professor, Department of Animal Sciences, Sari agricultural sciences and natural resources university

3- Associate Professor, Department of Animal Sciences, Sari agricultural sciences and natural resources university, (Corresponding author: mo.kazemifard@gmail.com)

Received: 3 January, 2022 Accepted: 2 May, 2022

Extended Abstract

Introduction and Objective: Due to population growth and increasing demand for protein sources, poultry farming became industrialized. This has increased the density of breeding per unit area and also increased the likelihood of disease in them. However, the spread of diseases has led to a greater tendency to use antibiotics. Therefore, one of the ways to reduce the use of antibiotics is to use medicinal plants, such as mint. Therefore, an experiment was performed to investigate the effects of reducing dietary protein levels and adding peppermint extract on the performance of male Ross 308 broilers.

Material and Methods: An experiment was conducted in a completely unbalanced random design with 2×2 factorial methods with four treatments, four replications and 10 chickens per replication. Experimental diets include: a) control diet with standard protein and without peppermint extract, two) control diet with three tenths percent of peppermint extract diet, three) low protein diet without peppermint extract, four) low protein diet with the addition of three tenth percent of the ration was peppermint extract. During the experiment, the birds' performance was evaluated periodically, blood parameters, immune response, meat quality, microbial population and carcass characteristics.

Results: During the growing period and the whole breeding period, feed consumption and weight gain in the treatment containing low protein diet with peppermint extract increased significantly compared to the treatment with low protein diet without peppermint extract. The lowest feed conversion ratio was observed in the growing, final and whole growing years in the control treatment containing peppermint extract. Also the lowest percentage of Abdominal fat belonged to the control treatment containing peppermint extract ($p < 0.05$). At 21 and 42 days of age, the lowest level of triglyceride was observed in the control treatment with 0.3% peppermint extract ($p < 0.05$). In this experiment, meat malondialdehyde concentration and microbial population were not affected by experimental treatments.

Conclusion: The results of this experiment showed that adding peppermint extract to the diet from the growing period can improve yield.

Keywords: Broiler chicken, Microbial population, *Peppermint* extract, Performance, Protein